

Б.М. Гаврилів

**КРАЄЗНАВЦІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ
(продовження)**

ІВАНЧУК ОЛЕКСА МИХАЙЛОВИЧ
(18. III.1882 – 1920)

Український фольклорист, етнограф, публіцист, педагог.

Народився в с.Тростянець на Снятинщині в селянській родині дяка-учителя, секретаря громади с. Іллінці Михайла Іванчука, який, на прохання І.Франка та В.Гнатюка, записував на Покутті фольклор.

О.Іванчук навчався в Коломийській гімназії, Станіславській учительській семінарії (1897-1900 рр.), Львівській учительській семінарії (1900-1902 рр.). Вищу освіту здобув у Львівському університеті. Працював у редакції Літературно-наукового вісника (ЛНВ), учителював у с.Тростянець та м.Косові (з 1912 р.).

Опублікував ряд статей, нарисів, оповідань на культурно-освітні теми: “В справі піднесення домашнього промислу” (ЛНВ. – 1905. – т.29), “Із ниви нашого шкільництва” (ЛНВ. – 1906. – т.34), “В справі музею Гуцульської штуки” (“Діло”. –1904. – №173. – 3 серпня) та ін.

На прохання І.Франка та В.Гнатюка, записував народні приповідки, оповідання, пісні, казки, матеріали з народної медицини, демонології, звичаї та обряди. Більшість цих записів опублікував В.Гнатюк у виданнях НТШ.

Займався етнографічним вивченням Гуцульщини, збирав експонати для етнографічного відділу музею Наукового товариства імені Т.Шевченка. У роки першої світової війни був секретарем УСС, а потім УГА. Загинув від рук більшовиків по дорозі на Соловки.

ІЛЬКЕВИЧ ГРИГОРІЙ СТЕПАНОВИЧ
(13.X.1803 – 1841)

Український фольклорист, етнограф і педагог.

Народився в с.Нове на Львівщині. Середню освіту здобував у м.Жовкві. На Прикарпаття прибув у 1824 р., де спочатку вчителював у Коломиї, а з 1835 р. і до смерті – в Городенці. Був активним учасником гуртка “Руська трійця” і постійно підтримував зв’язки з Я.Головацьким. Краєзнавець зібрав, упорядкував і в 1841 р. опублікував “Галицькі приповідки й загадки, зібрані Григорієм Ількевичем”. У книзі він помістив 2700 українських народних прислів’їв та 60 загадок. Трохи раніше, в 1836 р., він надрукував статтю з етнографії “Забобони, що існують між простим народом у Галичині”.

З усної народної творчості Г.Ількевич найбільше записав на Прикарпатті історичних пісень, рукописи яких нині зберігаються у Львівській науковій бібліотеці ім. В.Стефаника. Фольклорна спадщина Г.Ількевича була частково використана в публікаціях Я.Головацького, зокрема в альманасі “Русалка Дністровая”.

ІЛЬНИЦЬКИЙ ВАСИЛЬ СТЕПАНОВИЧ (22.IV.1823 – 15.IV.1895)

Громадський діяч, педагог і письменник.

Народився в с.Підпечарах біля м.Івано-Франківська. Після закінчення Станіславської гімназії (1841 р.) навчався у Львівському та Віденському університетах. Брав участь у революційних подіях 1848 р. Працював викладачем української мови у Станіславі, пізніше викладав історію та географію в Тернопільській гімназії, у 1868-1892 рр. був директором академічної гімназії у Львові. У 1884-1887 рр. очолював Українське педагогічне товариство (УПТ). Редагував і видавав шкільні підручники українською мовою, писав історико-наукові твори. Подорожуючи по Угорщині та Італії, описав їх у етнографічних та географічних працях.

Написав ряд оповідань з народного життя та численні літературознавчі статті, був автором підручників для початкових та середніх шкіл.

Залишив понад 100 літературних, історичних та природно-географічних творів.

Помер і похований у с.Підпечари.

КОЛЬБЕРГ ОСКАР (22.II.1814 – 3.VI.1890)

Польський фольклорист і етнограф.

З 1839 р. почав записувати усну народну творчість. Наукова спадщина вченого зі світовим іменем складає 80 томів, значною частиною яких є дослідження, присвячені Україні, зокрема Галичині.

Особливо успішними були мандрівки О.Кольберга на Покуття (Станіславський та Коломийський округи), де він провів значну збиральницьку роботу в 1867-1868, 1870, 1876-1877 та 1880 рр. У результаті цих досліджень була видана чотири томна фольклорно-етнографічна праця “Покуття” (1882-1889 рр.). Збірник “Покуття” опублікований українською мовою, але латинською графікою. Завдяки О.Кольбергу в Галичині вийшло у світ перше ґрунтовне видання казок, зафіксованих на невеликій території Покуття у 60-70-х роках ХІХ ст. Діяльність дослідника і популяризатора матеріальної культури українського народу високо оцінив І.Франко, який у 1888 р. присвятив О.Кольбергові збірку “Прислів'я люду руського в Галіції і на Буковині, зібрав, упорядкував і пояснив Іван Франко”.

КОЛЦУНЯК МИКОЛА СЕМЕНОВИЧ
(16.V.1856 – 2(14).VII.1891)

Краєзнавець, етнограф, фольклорист.

Народився в с.Ковалівка Коломийського району, де працював вчителем після закінчення в 1878 р. Станіславської учительської семінарії. Потім працював у селах Шешори, Яворів на Гуцульщині. Був особисто знайомий з І.Франком, з яким сидів у Коломийській в'язниці. Ще в студентські роки збирав фольклорний та етнографічний матеріал, який друкував у газеті "Діло". М.Колцуняк написав краєзнавчі розвідки "Весілля в Ковалівці", "Будень і свято у "Коломийських підгір'ях". "Юрко Шкрібляк і його сини Василь, Микола і Федір". У 1877 р. М.Колцуняк спільно з етнографом В.Шухевичем проводять етнографічне дослідження Гуцульщини, закупають унікальні мистецькі вироби для виставок і музеїв. Краєзнавець допомагав і чеському етнографові Ф.Ржегоржу, який у 1889 р. збирав експонати для етнографічного празького музею. Під час педагогічної роботи у школі прищеплював дітям навики різьби по дереву. Помер у с.Яворові на Косівщині, де й похований.

КРИП'ЯКЕВИЧ ІВАН ПЕТРОВИЧ
(25.VI.1886 – 2.IV.1967)

Народився у Львові, де закінчив гімназію та університет. Учень і послідовник проф. Михайла Грушевського, дійсний член НТШ, секретар і голова історико-філософської секції НІШ, працював у археологічній комісії. У 1909-1910 рр. викладав в українській гімназії в Рогатині, у 1912 р. повертається до Львова, де все життя працював викладачем і одночасно займався науковою роботою. У післявоєнні роки він працював у Львівському університеті, в українському музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР, директором інституту суспільних наук АН УРСР у Львові (з 1953 р.), а в 1958 р. обраний академіком Академії наук УРСР. Ще до війни мав чисельні наукові публікації з історії України, зокрема історії козаччини. У 1954 р. виходить його книга "Богдан Хмельницький". Був ініціатором щорічника (8 т.) "З історії Західноукраїнських земель (1957-1967 рр.). Опублікував "Джерела з історії Галичини періоду феодалізму (до 1772 р.)". Ще в студентські роки І.Крип'якевич проявляв інтерес до краєзнавчих досліджень. Крашним є путівник "Історичні походи по Львові" (1932р.).

ПАВЛИК МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ
(17.IX.1853 – 26.I.1915)

Український письменник, фольклорист, літературознавець і громадський діяч.

Народився в с.Монастирська (тепер м.Косів) Івано-Франківської області. Середню освіту здобув у Коломийській гімназії (1870 р.), а потім

разом з І.Франком навчався у Львівському університеті. Як громадський діяч М.Павлик брав активну участь у визвольному русі та неодноразово був під арештом. Спільно з І.Франком видавав журнали “Громадський друг”, “Дзвін” і “Молот”.

У 1879-81 рр. перебував у Швейцарії, де в Женеві допомагав М.Драгоманову видавати журнал “Громада”. Після повернення з еміграції М.Павлик активно працює у Львові в Науковому товаристві імені Тараса Шевченка (НТШ). Особливо помітний його внесок у вивчення усної народної творчості. Ще під час навчання в гімназії юнак записував народні пісні на побутову та історичну тематику. Етнографічні та фольклорні матеріали письменник постійно використовував у своїх літературних творах (“Юрко Куликів”, “Пропащий чоловік”, “Вихор”). Ціла низка публіцистичних статей присвячена станові освіти і культури в Галичині, зокрема на Гуцульщині (“Потреба етнографічно-статистичної роботи в Галичині” (1876 р.), “Про русько-українські народні читальні” (1887 р.).

Найбільшим дослідником народознавчої діяльності М.Павлика нині відомий вчений, уродженець Івано-Франківщини, академік В.А.Качкан.

У 1973 р. в м.Косові на честь М.Павлика встановлено на гранітному п'єдесталі, прикрашеному внизу гуцульським орнаментом, бронзовий бюст письменника.

ПАСТЕРНАК ЯРОСЛАВ ІВАНОВИЧ (2.I.1892 – 22.XI.1969)

Український археолог, дослідник праісторії та княжої доби Галичини.

Народився в м.Хирові на Самбірщині. Освіту здобував майбутній археолог у Перемишльській гімназії та Львівському університеті, а в 1921 р. в Празькому Карловому університеті на археологічному відділенні. Тут він захистив дисертацію на тему: “Руські Карпати в археології”.

У 1928 р. повернувся з Чехії до Львова, де став директором Етнографічного музею НТШ. З 1932 р. Я.Пастернак постійно веде розкопки на Прикарпатті, зокрема розкопує кургани бронзової доби у с.Братківцях біля Івано-Франківська, стоянку трипільської культури в с.Корнич Коломийського району та палеолітичну стоянку в с.Нижньому Струтині. Але найбільший успіх принесли вченому археологічні розкопки в с.Крилос Галицького району, де він знайшов фундамент Успенського собору княжих часів і саркофаг князя Ярослава Осмомисла (1936 р.).

На основі похованих досліджень він опублікував свої історичні праці “Старий Галич” (Львів-Краків, 1944), “Археологія України” (Торонто, 1961).

ПЕТРУШЕВИЧ АНТОНІЙ СТЕПАНОВИЧ

(1821 – 1913)

Відомий історик, філолог, етнограф і громадський діяч Галичини другої половини ХІХ ст. Увів в історіографію велику кількість невідомих джерел, зокрема надрукував “Волинско-Галицьку летопись” (Львів, 1871). А.Петрушевич досліджував стародавню історію Галичини, зокрема цінними є його статті з археології Прикарпаття, з історії Галичини. Серед археологічних праць є цікаві наукові повідомлення про випадкові археологічні знахідки в Стародавньому Галичі, зокрема такі публікації: “Краткое описание предметов, отысканных на залуковских полях”, “Было ли два Галича”. Вивчав історію церкви і книгодрукування, склав картотеку міст, які отримали магдебурзьке право. Значний інтерес А.Петрушевич виявляв до збирання та вивчення етнографічних та фольклорних матеріалів.

А.Петрушевич був обраний почесним доктором Київського університету, членом ряду наукових товариств, депутатом австрійського парламенту і Галицького крайового сейму.

Особистий архівний фонд рукописів видатного вченого складає у Львові 30 тисяч аркушів.

СТУПНИЦЬКИЙ ПЕТРО ІВАНОВИЧ

(6.VIII.1794 – 1.I.1863)

Народився в с.Уторопи Косівського району. Історія зберегла про нього дуже мало біографічних відомостей, але для нащадків збереглися два літописи-хроніки, написані краєзнавцем на Гуцульщині, які виявив та опублікував професор В.В.Грабовецький. Це записки Петра Ступницького про останнє перебування козаків на Буковині та Прикарпатті (1771 р.), які зроблені в метрикальній книзі Брустурівської парафії і зберігаються у фондах Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини. Другу хроніку знайдено у 1957 р. в місті Заболотіві. Це був пам'ятник, в якому зафіксовано 25 хронологічних дат про історичні події на Гуцульщині (1671-1849 рр.).

Вище наведені хроніки опубліковано в історико-краєзнавчому часописі “Літопис Червоної калини” (1992. – №4-5).

ФРАНКО ІВАН ЯКОВИЧ

(27.VIII.1856 – 28.V.1916)

Видатний український письменник, вчений, громадський діяч. Народився в с.Нагуєвичі на Львівщині. Середню освіту здобув у Дрогобичі, а вишу – у Львівському та Чернівецькому університетах. У 1893 р. у Відні захистив докторську дисертацію. Ще в студентські роки організував краєзнавчі мандрівки

галицької молоді на Бойківщину та Гуцульщину. Тут І.Франко здійснив свої перші фольклорні записи та етнографічні дослідження. В історичних працях значне місце він відвів історії селянства Галичини, зокрема скасування панщини в 1848р.

Значний інтерес І.Франко виявляв до історії м.Станіслава, яке з 1962 р. носить його ім'я. За підрахунками краєзнавців, Великий Каменяр побував на Прикарпатті більше 90 разів. Найбільш тривалим після Станіслава і Коломиї було перебування І. Франка в селі Криворівні, куди на відпочинок він приїхав вперше у 1900 р. У Криворівні та навколишніх гуцульських селах І.Франко записав від місцевих жителів цікавий фольклорний матеріал. Тут Великий Каменяр спілкувався з відомими краєзнавцями Михайлом Павликом і Володимиром Гнатюком. Як історик України І.Франко провів також велику роботу, пов'язану з вивченням народного мистецтва в Етнографічному відділенні музею при НТШ у Львові. Перу вченого належить ціла низка народознавчих праць, 40 з яких етнографічні: “В справі збирання етнографічних матеріалів”, “Дві школи в фольклористиці”, “До збирачів етнографічних матеріалів”, “Етнографічна експедиція на Бойківщину”, “Із наукових екскурсій по краю”, “Галицьке краєзнавство” та інші.

ЦЕЛЕВИЧ ЮЛІАН АНДРІЙОВИЧ

(23.III.1843 – 24.XII.1892)

Народився в с.Павлівка Станіславського повіту. У 1861 р. відмінно закінчив Станіславську гімназію. Історію вивчав у Віденському університеті. Працював викладачем у гімназії м.Станіслава (з 1872р.). У 1892 р. обраний головою НТШ. Ю.Целевич виявив великий інтерес до вивчення опришківського руху на Прикарпатті. Як етнограф збирав і використовував у своїх працях народні пісні та перекази про опришків. Його монографія “Історія Скиту Манявського wraz із збірником грамот, листів і деяких судових документів, дотичних того монастиря” (1887 р.) є цінним джерелом вивчення історії цього релігійного осередку XVII-XVIII ст. на Прикарпатті.

У березні 1993 р. на базі Прикарпатського університету проведено наукову конференцію, присвячену 150-річчю з дня народження Ю.Целевича, і надруковано збірник матеріалів учасників цієї конференції.

Похований Ю.Целевич у Львові на Личаківському цвинтарі.

ШАРАНЕВИЧ ІСИДОР ІВАНОВИЧ

(16.II.1829 – 4.XII.1901)

Народився у с.Козарі Рогатинського району.

У 1845 р. закінчив з відзнакою Бережанську гімназію. Учителював у гімназіях І аличини, а в 1873 р. став професором історії Львівського університету.

Постійно виявляв науковий інтерес до історії міст і сіл Галичини, які були ним зведені в алфавітну картотеку, де описано понад 200 населених пунктів. Брав участь в археологічних розкопках стародавнього Галича та його околиць. Заснував археологічний музей у Львові. Збереглися рукописи його історичної праці “Словенські начатки у склонов Карпат”. У 1863 р. вийшла його найбільша праця – “Історія Галицько-Володимирської Русі від найдавніших времен до року 1453”.

І.Шараневич брав активну участь у громадському житті Галичини, був сеньйором Ставропігійського Інституту, дійсним членом Краківської Академії наук та почесним доктором Київського університету.

Учений був найбільшим знавцем і дослідником джерел з історії України і Галичини в другій половині ХІХ ст.

Помер у Львові і похований на Личаківському цвинтарі.

ШЕКЕРИК-ДОНИКІВ ПЕТРО

(20.IV.1889 – 1941)

Народознавець Гуцульщини, етнограф, письменник, суспільно-політичний і культурний діяч радикального напрямку.

Народився в с.Голови Верховинського району в багатодітній селянській сім'ї. Його вчителем у початковій школі (1900-1904 рр.) був Л.Гарматій, який заохочував до записування етнографічних матеріалів. Через Л.Гарматія П.Шекерик познайомився з І.Франком, В.Гнатюком, Г.Хоткевичем, М.Коцюбинським. На їх прохання збирав фольклорно-етнографічні матеріали.

Для духовного зростання П.Шекерика велике значення мала його праця в “Гуцульському театрі”, організованому Г.Хоткевичем у Красноїлові в 1910 р. Він був першим помічником Г.Хоткевича в організації Гуцульського театру.

Про перебування на гастролях театру в березні 1911 р. в Кракові, де учасників привітав письменник Б.Лепкий, П.Шекерик-Доників згадував: “Краківські поляки дуже чемно до нас відносилися, без найменшої ненависті. Балакали з нами і цікавилися Гуцульщиною. Вони говорили: “Гуцули – це здібні й культурні люди, лише їм треба дати свободу й науку”.

Після одруження у вересні 1911 р. П.Шекерик проживав у Жаб'ї (нині смт.Верховина).

ШНАЙДЕР АНТОНІЙ

(1825 - 1880)

Історик-краєзнавець, з 1871 р. розпочав видання багатотомного історико-географічного словника “Енциклопедія краєзнавства Галичини”.

Дослідник починав свою діяльність із створення на базі зібраних історико-краєзнавчих матеріалів “Краєзнавчого архіву Галичини”. Основні фонди цього

архіву А.Шнайдер передав у 1877 р. до Краківської Академії наук, а другу частину затримав у себе. Це були переважно-топонімічні покажчики населених пунктів Галичини. У львівській колекції А.Шнайдера знаходяться і матеріали з Галицької геральдики і сфрагістики. Тут є історія, описи і малюнки гербів та печаток. Важливе місце у збірках вченого займають матеріали реєстру пам'яток старовини Галичини, зокрема археологічні.

ШУХЕВИЧ ВОЛОДИМИР ОСИПОВИЧ

(15.III.1849 – 5.IV.1915)

Український педагог, етнограф та громадський діяч.

Народився в с.Тишківцях Городенківського району в сім'ї священика Осипа Шухевича, який був послідовником “Руської трійці”. Вищу освіту здобув у Львівському університеті. У Львові педагогічну діяльність поєднував з редагуванням дитячого часопису “Дзвінок”, а з 1893 р. редагує журнал “Учитель”. Але В.Шухевич найбільше відомий як дійсний член НТШ, де він опублікував п'ятитомну монографію з етнографії “Гуцульщина”, яка і по сьогоднішній день не втратила свого наукового значення. Тут вперше було ґрунтовно висвітлено матеріальну і духовну культуру гуцулів. Ця праця була надрукована у Львові в період 1899-1908 рр.

В.М. Havryliv.

COUNTRY STUDY SCHOLARS OF THE 19TH - EARLY 20TH CENTURY (CONTINUED).

The article surveys the regional studies by prominent Halychian scholars of the 19th – early 20th centuries.